

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİ

Cumhur MUMCU*

ÖZET

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki görüşmeler, 3 Ekim 2005 tarihinden sonra, devam eden bir müzakere sürecidir. Müzakereleri iki taraflı bir süreç olarak ele almak üçüncü tarafları göz önüne almamak eğilimine işaret eder. Üçüncü taraflar, sadece sürece katılmakla kalmayıp, aynı zamanda dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereken süreci daha karmaşık hale getirirler. Bu yaklaşım ışığında, müzakereler çok taraflı olarak ve Türkiye ve Avrupa Birliğindeki kurumlar tarafından, çok taraflılığın doğasından kaynaklanan istikrar ve sınırlılıklara uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Görüşmeleri, İki Taraflı Süreç, Üçüncü Taraflar, Çok Taraflı Süreç, İstikrar, Sınırlıklar.

TURKEY AND THE EUROPEAN UNION NEGOTIATIONS PROCESS

ABSTRACT

Turkey and European Union accession talks process is an ongoing negotiation process after the 3rd Oct, 2005 decision. Taking the negotiations as a bilateral process has a tendency which ignores the third parties. Third parties are not only involving the process, but also making more complex that needs to be held negotiations carefully managed. In the light of this approach, negotiations should be held as a multilateral process and its nature of stability and limitations in which determined by the institutions of Turkey and the European Union.

Keywords: Accession Talks, Bilateral Process, Third Parties, Multilateral Process, Stability, Limitations.

---

* Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü, Maltepe-İSTANBUL

1. GİRİŞ

Thomas Schelling, 1960 yılında yayınlanan *Çatışmanın Stratejisi* (The Strategy of Conflict) isimli kitabında, “*ortak çıkarlar yoksa müzakere edilecek bir şeyin; çatışma da yoksa müzakere edilecek bir konunun olmadığına*” dikkat çeker. Müzakere, çatışma ve ortak çıkarların kesiştiği bir alan. Bu alan, 1960’lardan sonra, iki kutuplu uluslararası siyasal sistemin esnekleşmesiyle genişlemeye başladı. 1980’lerin sonunda Berlin Duvarı’nın yıkılmasından sonra da inanılmaz bir genişleme gösterdi. Artık, her konu müzakere ediliyor. Kendilerine en büyük tehdit olarak algıladıkları terörist örgütlerle bile müzakere yapan ulus-devletlerden, uluslararası ekonomik sistemin daha verimli olması için Dünya Ticaret Örgütü’nün yaptığı çok taraflı müzakerelere kadar geniş bir alandan söz ediyoruz.

Bu çok genel özetin bir izdüşümü, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında, 3 Ekim 2005 tarihinde alınan kararla başlayan müzakere sürecinde de görülüyor. Türkiye bir ulus-devlettir. Diğer bir ulus-devletle müzakere yapması nispeten kolaydır. AB gibi ulus-devlet olmayan bir uluslararası aktörle müzakere yapmak, bir takım sorunları da beraberinde getiriyor. Gerçi, müzakerenin kendi doğasından kaynaklanan “çoğulculuğa evrilmeye” dinamiğinin yararları saymakla bitmez. Ancak, AB ile müzakere yapmak, bir ulus-devletle müzakere yapmaya benzemiyor. Bundan dolayı, çoğulculuk dinamiğinin, öznel anlamda yalnızlaşma eğilimlerine dönüşebileceğine dair tehditleri de göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Bu eğilimler, genellikle ortak çıkarların farkına varılamayan ve bunun doğal sonucu olarak da müzakere etmeye gerek görülmeyen unsurların gözden kaçması halinde oluşuyor. Müzakerelerde, aktörlerin kim oldukları sorusu, böyle bir bilimsel endişeyi temsil eder. O nedenle, müzakerelerde en önemli mesainin, “aktörlerin kim?” oldukları konusunda harcanması, pratikten öteye, teorik olarak da incelenmesi gereken bir konu olarak öne çıkıyor. Bir başka deyişle, kiminle müzakere yaptığını bilmemenin bedelinden öteye, diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıkan bu inanılmaz genişleme ortamında, nevi şahsına münhasır bir ulus-devlet gibi yalnız kalma tehlikesi de var.

Bu açıdan, 21. yüzyılın önceki yüzyıllardan daha fazla dikkat edilmesi gereken bir özelliği var. Uluslararası aktörlerin müzakere pozisyonlarını, aktörlerin zihniyet haritaları ortaya çıkarıyor. Aktörlerin zihniyet haritalarını da, tarihin derinliklerinden gelen birikimleri ile birleşen güncel sorunlar belirliyor. Bir başka deyişle, 21. yüzyıla girerken yaşanan sarsıntıların tarihten kopuk bir analizle ele alınması pek mümkün değil. Bu zorunluluk, Türkiye için olduğu kadar, hem AB’nin kurumları hem de aday ülkelerin kurumları için böyle. Ayrıca, AB’nin her müzakere sürecinde olduğu gibi, Türkiye ile yapılacak müzakereleri de yeni koşulların ortaya çıkmasına neden olacak bir müzakere ortamı bekliyor. Bu değişkenlik gösteren koşulları

belirleyen unsurlar, yine yakın tarihin sorunlarına çözüm bulamayan kalıplaşmış tarihi refleksler ve algılamalar olarak karşımıza çıkıyor. Sonuç olarak, tarihten kopuk bir kurum ve bunun sonucu tarihten kopuk bir aktör bulmanın zor olduğu bir kurumsallaşma birikimi ile karşı karşıyayız. İşte, bunun için “kimlerle müzakere yapılacağı?” son derece önemlidir.

Bunlara ek olarak, Türkiye ile AB arasında başlayacak müzakerelerin hazırlık dönemi içindeyiz. Müzakereler, aşağıda açıklanacağı gibi karmaşık bir süreci temsil ediyor. AB'nin bu karmaşık süreci, kendi içindeki “bürokratik çoğulculuk” sayesinde devam ettireceğini söyleyebiliriz. Kehanette bulunmayalım, ama başarıyla sonuçlandırabilirler. Ancak, bunu söylemekle pek fazla bir şey söylemiş olmuyoruz. Çünkü Türkiye'nin üyelik müzakere sürecinin üzerine bir çığ gibi düşmesi beklenen çok fazla normatif sorunları var. Uluslararası ilişkilerin doğasından kaynaklanan bir kural vardır: Bu alana ait normatif sorunlar, normatif olduğu kadar, acil çözümler beklerler. Bir örnek verecek olursak, Türkiye'nin açıklanacak müzakere takvimindeki gecikmelere katlanacağını söylemek pek mümkün değildir. Bunun sorumluluğu, her gün yöneticisi olarak övündükleri ulus-devletleriyle çözüm üretecek iradeye sahip olmanın Türkiye'deki karar vericilere yüklediği sorumluluklardır. Bu açıdan, Türkiye'nin üyeliğini aceleye getirilmiş bir süreç olarak değil, aksine geç kalınmış ve açığın kapatılması için uğraş verilen bir süreç olarak görmekte yarar var.

Bu makalede, önce AB'nin Türkiye ile yapacağı katılma müzakerelerinin (accession talks) teknik yapısı hakkında tanımlayıcı bir özet yapılıyor. Daha sonra, çok aktörlü müzakerelerin yapısı anlatılıyor ve son olarak da, aktörlerin kimliklerinden kaynaklanan ve inisiyatif alınmasına yönelik bazı sorunlar hakkında değerlendirmelere yer veriliyor.

2. AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM MÜZAKERELERİ

Aday ülke ile AB arasındaki müzakereler, Hükümetlerarası Konferans'ın toplanmasıyla başlar. Hükümetlerarası Konferanslar, müzakereler süresince en az toplanan heyettir. (Ülgen, 2005: 22) Hükümetlerarası Konferans, aday ülkenin Baş Müzakerecisi ile AB üyesi Hükümet Temsilcileri arasında yapılır. Müzakereler süresince çıkan ve müzakerelerin kesilmesi gibi önemli sorunlara yol açan sorunları çözen en üst heyet olarak işlev görür. Hükümetlerarası Konferans çok gerekmedikçe toplanmaz. Gerçi, sık toplanmasına gerek de yoktur. Türkiye ile yürütülen müzakereler hakkında olmasa da, hükümetlerarası konferansların daha geniş boyutlu bir diplomasi ve müzakere ortamı her zaman mevcuttur. Bu ortam, AB'nin Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde her altı ayda bir yaptığı Doruk Toplantıdır.

Aday ülkenin, Doruk Toplantıları'nda oy hakkı yoktur. Bununla birlikte, güncel deyim yerindeyse hem“fotoğrafın içindedir,” hem de, Doruk Toplantıları'nın gündemi, her keresinde “genişleme” ile ilgili olarak müzakerelere açıktır. Böylelikle, AB'yi, hem de en üst düzeyde aday ülke ile ilgili sorunların görüşüldüğü bir platform olarak görmek mümkündür.

Müzakere yoğunluğunun, nispeten daha fazla, ikinci düzeyde yaşandığı ortam, heyetlerarası müzakerelerin yapıldığı, COREPER, yani üye ülkelerin AB nezdindeki büyükelçileri ile aday ülke'nin AB nezdindeki büyükelçisi ile bakanlık temsilcilerinden oluşan müzakere heyetinin bir masa etrafında bulunduğu ortamdır. (Ülgen, 2005: 22) Bu ortam, diplomatlardan oluştuğu için daha bürokratik bir kimliğe sahiptir. Bir bakıma, aday ülkenin kamuoyu ve ilerleme süreci hakkında, üye ülke devletlerinin bilgilendirildiği bir müzakere ortamı demek de mümkündür. Bu ortama, müzakere külliyatında, bilgi değişimi (information exchange) deniliyor. Hükümetlerarası Konferanslar'da çözümlenmesine gerek duyulmayan, ancak aşağıda edeceğimiz çalışma gruplarına bırakılmayacak önem derecesindeki sorunların çözüldüğü müzakere ortamıdır. Çalışma Grupları ile siyasi irade arasında köprü vazifesi görür. COREPER'in ülkelerine vereceği raporlardan etkilenecek ve üye ülke devletinin görüşünün oluşmasına katkıda bulunacak olması önem derecesini gösterir. Burada, hemen belirtelim: AB'de her ayrıntı önemlidir. Çünkü hiyerarşik, yani dikey bir mekanizma değildir. Ancak, yatay bir mekanizma da sayılamaz. Hem AB'nin kurumları, hem üye devletlerin ve hükümetlerin her aşamada bilgilendirildikleri bir müzakere süreci olması nedeniyle, bu makalenin eğilmek istediği çok aktörlü, yani çıkarların ve değerlerin çok olduğu bir müzakere süreci yaşanır. Hatta bir süre sonra “kimin kiminle müzakere yaptığının pek kontrol altında olmadığı” bir süreci yaşayan aday ülkenin, “gerilime” sürüklendiği gözlenir.

Üçüncü düzeyde müzakereler, aday ülke müzakere heyeti ile AB ülkelerinin çalışma grupları'nın Temsilcileri arasında yapılır. (Ülgen, 2005: 22) Çalışma grupları, her bir müzakere başlığı için ayrı oluşturulur. Aynı uzmanlar, farklı çalışma gruplarında yer alabilirler. Bunun yararı, müzakere başlıkları arasındaki örtüşmelerin önüne geçerek, COREPER heyetinin önüne daha az sorun götürmektir. Burada hemen belirtelim: Müzakerelere başlanması demek, müzakerelerin yarısını tamamlama iradesini göstermek anlamına gelir. Ancak, siyasi değerlendirmeler teknik değerlendirmelerin üzerini örtmeye başladığı zaman, bu tür bir hızdan söz etmek pek mümkün değildir. Yani, hem ortak çıkarlar, hem çatışma alanları gözlenmeye başlanır. Bu nedenle, çalışma gruplarında yapılacak müzakerelerin çok daha kısa sürede sonlandırılması, aday ülke için hayati önemi haizdir.

Müzakere edilen konular, tutum kâğıtlarının, yani AB'nin müzakere pozisyonunun hazırlanmasından, AB çalışma grubu ortak tutum ön hazırlıklarının yapılmasına kadar önemli konulardır. AB Komisyonu, tutum kâğıtlarının taslaklarının ve son

şeklinin hazırlanmasında AB Konseyi'ne karşı sorumludur. Bu işlevini, aday ülke lehine yerine getirir. Avrupa Parlamentosu, teknik anlamda sürece karışmaz. Ancak, Avrupa ülkelerinin genel oyla (universal suffrage) seçilmiş milletvekillerinden oluştuğu için, özellikle AB'nin "demokratik açığını" kapatmak amacıyla, kamuoyunun üye ülkelerin diplomatlarına yönelik hassasiyetleri konusunda yönlendirici bir rol oynar. Diğer yünden de, katılım anlaşmasını onaylama yetkisine sahip olduğundan, süreci yönlendiren bir işlevi vardır. Bu nedenle, üye ülkelerin ulusal düzeyde yapılanmış müzakere kurumlarının, çalışma gruplarına ve COREPER'e sunduğu raporlar son derece önemlidir. Görüldüğü gibi, üst düzeyde Avrupa Parlamentosu, alt düzeyde ise ülkelerin müzakere kurumları süreci yönlendirirler ve son yıllarda daha da önem kazanan üye ülke vatandaşlarının AB kurumlarına yönelik duyarlılıklarını sürece yansıtırlar. Bu sürecin önemi, tarama süreci ve fiili müzakerelerin başlama koşullarından kaynaklanır.

Tarama süreci boyunca, Aday Ülkenin AB müktesebatına uyum derecesi Komisyon tarafından incelenir. İncelemede varılan sonuçlara ilişkin rapor, Konseye iletilir. Fiili müzakerelerin 35 başlık halinde açılabilmesi için, hem AB Konseyi hem aday ülkenin onayı gerekir. AB Konseyi, bu konuda oybirliği ile karar alır. Bu aşama, biraz da Musevi nikâhının öncesi gibidir. Oybirliği aranması, "bir itirazı olan varsa söylesin, ama bundan sonra da Komisyon'un işine köstek olmaya kalkmasın" anlamına gelir. Daha sonra, tutum kâğıtlarının hazırlanmasına geçilir.

Tutum kâğıtlarının hazırlanmasına aday ülke başlar. Aday ülkenin tutum kâğıdını alan Komisyon, üye ülkelere dağıtır. Komisyon aynı zamanda, AB'nin müzakere pozisyonunu yansıtacak bir tutum kâğıdı hazırlar ve Konseye yollar. Komisyon, tutum kâğıtlarının hazırlanmasında, bu aşamadan sonra, aday ülkenin lehine davranır. Komisyon, teknik ağırlıklı bir kurumdur ve siyasi tecrübeleri olan bürokratlardan oluşur. Siyasi değerlendirmeleri ile teknik konular arasında uzlaşmacı bir tutum almayı bilen insanlardır. Bu nedenle, komisyon üyeleri açıktan siyasi irade gösterme eğiliminde olmadığı gibi, bürokratlarının ve komiserlerinin üye ülke vatandaşlığı kimliğini göreve seçildikleri andan itibaren terk etmelerinden dolayı, özgül bir AB kurumu olarak çalışır. AB'nin çıkarları, Komisyon için olmazsa olmaz önemdedir. Komisyon, bu noktadan sonra, AB ile aday ülke arasında köprü işlevi görmeye başlar. (Enlargement Strategy Paper, 2005: 3) Müzakerelerin başarıya ulaşip ulaşmamasından da sorumlu olup, başarısızlığın bedeli önemli ölçüde Komisyon'a aittir. Bu kadar karmaşık ve çoklu aşamalardan geçen müzakerelerden başarısızlıkla çıkmak, Komisyon'un itibarı açısından önemlidir. Çünkü "kimse sizin gemiyi limana nasıl götürdüğünüze bakmaz, sonuç olarak götürüp götürmediğinize bakar." Bu tespit, hem Komisyon, hem de aday ülke için geçerlidir. Tabii, müzakerelerin başarısızlığa uğramasından sorumlu tutulacak aday ülke temsilcileri için de aynı söz geçerlidir.

Aslında, uyum sağlamaları daha kolay olan ülkeler yanında, Türkiye gibi uyum sağlaması zor bir ülkenin tam üyeliğini sağlamak, gerçekten diplomatik bir başarıdır. Ve bu tür bir diplomasi tarzı, sıradan bir Bakanlık diplomasisi değil, uluslararası politika ve küresel politikanın, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanlığa hediye ettiği “halk diplomasisi” ile çok yakından ilişkilidir. Eğer 1953 yılında tüm zamanların en iyi iktisatçısı seçilen Joseph Schumpeter’in, “Bir sosyal sınıfın başka bir sosyal sınıfı sömürsü yoktur. Bir ülkenin sosyal sınıflarının diğer ülkelerin sosyal sınıflarını sömürsü” tespiti doğruysa, 21. yüzyılda değişiklik göstermiş ve “dünyanın belirli sosyal sınıflarının, diğer sosyal sınıflarını sömürsüne karşı doğan halk diplomasisi, tarihteki pozisyonunu almıştır” denilebilir. Günümüzün halk diplomasisinin, siyasal seçkinciliğin hoşnut kalmadığı boyutlarda avam olması, sonsuza kadar avam kalacağı anlamına gelmez. Ayrıca, halk diplomasisine seçkinci gözlüklerle bakan günümüz “devletlerinin,” kendilerinin ne düzeyde avam olup olmadıklarına dair pek de iç açıcı olmayan kanıtlar vardır. Örneğin savaş, devletlerin en avam olan gerçekliklerinden biridir. Örneğin işgal, en az savaş kadar avam bir gerçekliktir. AB ile müzakere yapmak, en azından bu nedenle bile, insanlık tarihi kadar eski ve barışçıl hediyeler taşıyan bir kampanya taşıtının direksiyonuna oturmak anlamına gelir.

Aday ülkenin muhalefetinin, müzakerelerin başarısızlığından dolayı iktidarı sorumlu tutmaya başlamaları da olumlu bir işarettir. AB’ye toptan karşı olanların oranı müzakereler yol aldıkça artan bir eğri izler. Kamuoyu’nun olumlu bir yönde hazırlanmasında, muhalefetin sorumluluğunun da olduğu hatırlanırsa, “devletin” bir politikası olarak benimsenmiş AB’ye tam üyelik hedefinin gerçekleştirilmesinde, çoğulculuğu yansıtan bir oydaşmanın aranması önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, katılım müzakereleri boyunca AB’nin kendine özgü “nitelikli çoğunluk” esasına göre oylama yapılmaması ve her aşamada “oybirliği” aranması, iki ülke mevzuatlarının toplumsal zihniyet düzleminde uyumu açısından kolaylıklar sağlar.

Tutum kâğıtları, aday ülke ile Komisyon ve üye ülkeler arasında, Konsey’in onayına sunulacak biçimde hazırlanır. Önce aday ülke tutum kâğıdını hazırlar. Komisyon, hem aday ülkenin tutum kâğıtlarını üye ülkelere dağıtır, hem de AB’nin müzakere pozisyonuna ilişkin tutum kâğıtlarını hazırlayarak Konsey’e gönderir. (Ülgen, 2005: 25) Buraya kadar anlattığımız sürece baktığımızda birkaç önemli noktayla karşılaşırız. Birincisi, Komisyon AB’nin tutum kâğıdını, aday ülkenin tutum kâğıdına göre hazırlıyor. Yani, müzakere külliyatında sözü edilen tam bilgi (complete information) şartları mevcut. Bir başka deyişle, Komisyon müzakerelerin aracılığını yapıyor. Komisyon’un bu işlevi, arabuluculukla (mediation) karıştırılmamalıdır. Bunu da yapmak zorunda, çünkü müzakereler başladıktan sonra Komisyon’un esas işlevinin aday ülkeyi tam üyeliğe hazırlamak olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. İkincisi, Komisyon aday ülkenin tutum kâğıdını üye ülkelere dağıtır. Tutum kâğıtlarının her bir 35 başlık için ayrı hazırlanıldığı hatırlanırsa, 25

ayrı üye ülkenin 35 başlıkla ilgili tutum kâğıdı taslağı hazırlayacağı anlaşılır. Yani, aday ülkenin tüm Avrupa sathına yayılmış çıkar ve değerlerin sahibi 25 ülkeyi, 35 konuda muhatap alması söz konusudur.

Müzakerelerin çıkmaza girmemesi için bir emniyet şeridi konulmuştur. Bu şeridi, tutum kâğıtlarının gönderilmesinden sonra Konseyin oybirliği şartıyla müzakere başlığına yönelik ortak tutumunu benimsemesi oluşturur. Bu maksatla, AB, aday ülkelerin, üye ülkelerle pazarlık yapmasına izin verir. Ancak, bunun süresini ve içeriği kendisi tayin eder. Konsey, aday ülkelerin müzakere başlığı ile ilgili üye ülkelerin bakanlık heyetlerinden oluşur. Ancak, aday ülkenin AB'nin çıkarlarına karşı yönlendirmelere girilmesine izin verilmez. Bunun temel nedeni, bizim için ne kadar “önce Türkiye” geliyorsa; onlar için de; bir o kadar “önce AB”nin gelmesidir. Komisyon nezdinde “önce İngiltere” veya “önce Macaristan” diye bir tutum yoktur. Eğer Türkiye üye olursa, AB söz konusu olduğunda, Türkiye değil AB öncelik alır. Bu kısa, ama özellikle aday ülkeyi hem dış hem de iç politik yönden baskıya alan sürecin sonunda müzakere başlığı müzakereye açılmış olur. AB'nin veya aday ülkenin olmazsa olmaz çıkarlarını tehdit eden durumlarda, tutum kâğıdı tek seferde oluşturulmaz. Soru listesi hazırlanır ve aday ülkeye gönderilir. Aday ülkenin cevabına göre AB tutum kâğıdı hazırlanır. Bu aşamaya gelinmesi halinde göz önünde bulundurulması gereken en önemli noktalar geçiş döneminin süresi ve finansal destek talep edilecek alanların belirlenmesidir. Geçiş döneminin süresini ve finansal destek talep edilecek alanların belirlenmesini sağlayan mekanizma, etki değerlendirme çalışmasının yapılmasıdır.

Etki değerlendirme çalışması kamu, sektörler ve bireysel firmalar üzerinde üç farklı seviyede ele alınır. (Ülgen, 2005: 26) Etki değerlendirmesinin sonunda ürünlere ilişkin düzenlemeler, üretim sürecine ilişkin düzenlemeler ve piyasaya ilişkin düzenlemeler yapılır. AB, ürünlere ilişkin düzenlemelerde esneklik göstermez. Çünkü etki değerlendirme çalışmasının ilk amacı, geçiş dönemi ve finansal destek talep edilecek alanların belirlenmesinden sonra şekillendirilecek somut taleplerin, AB tarafını ikna etmek için AB mevzuatının aday ülkedeki ve onun çeşitli kesimlerine etkisinin değerlendirilmesidir. AB mevzuatı nihai ürünlerin niteliği konusunda taviz vermez. Bunlar, bazen “eğitim” bazen de “inşaat alanı” olabilir. Yani, aday ülkenin finansal destek talepleri AB standartlarına göre yapılmalıdır.

AB müktesebatının devamlı ilerleyen dinamik bir yapı olması karşısında onun hızına yetişip, hatta ondan önde gitmek önemlidir. Bir başka deyişle aday ülkenin karşısında 1952'lerin NATO'su yoktur. 2006'ların Avrupası değişen koşullara uyum sürecindedir. Zaten Türkiye'nin zorluğu da buradadır. Hem kendisi, hem de muhatabı hem ortak çıkarlar, hem de çatışmalar yönünden değişim içindedir.

Etki değerlendirmesi çalışmasının bir amacı da, birlik politikaları veya çok özel düzenlemelere uyumun, kamu ve özel sektör üzerindeki etkilerinin hesaplanmasıdır.

Etki değerlendirme çalışması, bir bakıma aday ülkenin AB'ye uyumunun maliyetinin çıkarılmasını hedefler ve çeşitli seçenekler arasından en doğru seçimi yapabilmeyi sağlar. Bu açıdan, piyasaya ve üretim sürecine ilişkin düzenlemeler karmaşık bir müzakere sürecine girilmesine neden olur. Bir başka deyişle, hem AB'ye tapan, hem de AB'ye kökten karşı olanların söylemiyle, "AB ile müzakere yapmayacağız, onlar ne derse kabul edeceğiz!" sözünün bir anlamı yoktur. Bu bir müzakere sürecidir ve pazarlık yapılacaktır. Ancak, bir farkla, pazarlığın paylarını belirleyen, AB müktesebatıdır. Bu durum son derece açık bir şekilde Katılım Anlaşması imzalanırken de ortaya çıkar. Çünkü Katılım Anlaşmasının ilk maddeleri yeni üyenin AB kurumlarına katılım şartları ile ilgili hükümlerden oluşur. Bunları, yeni üyeye tanınan geçiş dönemleri ve derogasyonlar takip eder. (Ülgen, 2005: 36–37)

Aday ülke Türkiye ile AB arasında böyle bir müzakere süreci yaşanacak. Karmaşık olduğu gözlenen bu süreç açısından, aktörlerin hangi analiz düzeyinde inceleneceği önemli bir sorundur. Bu yapılmadığı takdirde, aktörlerin veya konuların hangilerinin, hangi karşılaştırma düzeyinde analiz edileceğini belirlemek zorlaşır.

3. MÜZAKERE SÜRECİNİN İNCELENMESİNDE ANALİZ DÜZEYİ SORUNU

Klasik realizme kattığı sistem yaklaşımıyla tanınan neo-realist Kenneth Waltz, klasik realizmi tümevarımcı, kendisinin geliştirdiği sistem yaklaşımını ise tümdengelimci olarak betimler. (Waltz, 1992: 33) Waltz, 20. yüzyılın teorisyenidir ve iki kutuplu sistemin evrilmelerini ele alır. Bu sistemin 1945 ile 1989 arasındaki değişimlerini, tümdengelimci bir biçimde ele almanın çok kısa bir zaman aralığına işaret etmekten öteye, klasik realizmin savlarını bir çırpıda kenara koymak gibi bir yanlışı da beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Bu tespit, en azından müzakereler için böyle bir görünüm arz ediyor. Bunun en temel göstergesi, müzakerelerin arka planında yatan bireysel eğilimlerin, müzakerelere kattığı psikolojik faktörlerdir. Yani, insan doğasını dışlayan ve insan doğasının katkıda bulunduğu kurum kültürünü ele almayan bir müzakere yaklaşımının, müzakere sürecinin analizinde yanlıslara uğrama olasılığının yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Klasik realizm, insanın doğasından yola çıkarak devletlerin güç mücadelelerine açıklama getiriyordu. Bu açıdan yaklaşıldığında, Türkiye veya AB'nin müzakere sürecini, uluslararası siyasal ve ekonomik sistemin bir güç mücadelesi içinde ele almak mümkündür. Ancak, sistem içindeki dinamikleri devletlerin ve toplumların doğasından kopuk bir biçimde ele almak yanlıslara yol açma olasılığı yüksek bir uğraş olacaktır. Bu nedenle, ne AB ve onun üye ülkeleri, ne de Türkiye, yekpare bir

görünüm içindedir. Bir başka deyişle, Waltz'un teorisindeki sadece sisteme yönelik tümdengelimci yaklaşım, çok merkezli özellikler gösteren günümüzün sisteminde, açıklama çerçevesi olarak pek kullanışlı değildir. Örneğin, AB ve Türkiye sadece ekonomik çıkarlar için işbirliği yapmıyorlar. Veya siyasetin özerk bir alan olduğunu gözden uzak tutmamak gerekiyor. Yani, analiz düzeyi ile analiz birimi arasındaki etkileşimi gözden kaçırmamak gerekiyor.

Tayyar Arı, uluslararası ilişkiler teorilerini incelediği kitabında, analiz düzeyinin bağımsız değişken, analiz biriminin ise bağımlı değişken olduğunun net bir şekilde belirtilmesi gerektiğini; analiz düzeyinin, analiz edilecek birimin davranışlarının ve eylemlerinin kaynağıyla ilgili temel açıklama birimini ve analiz çerçevesini oluşturduğunu belirtir. (Arı, 2002: 99) AB ile Türkiye arasında incelenen müzakere sürecinde farklı bir durumla karşılaşılıyor. Analiz düzeyi ile analiz birimi üst üste örtüşüyorlar. Örneğin, AB bir uluslararası örgüt mü, yoksa uluslar üstü bir örgüt müdür? sorusuna henüz cevap verilemiyor. Bizim varsayımımız açısından da Türkiye bir ulus-devlet midir? Yoksa küreselleşen dünyada ulus-devletlerin yaşadığı aşınmaların en fazlasına maruz kalıp, ulusal bütünlüğünü sağlamak amacıyla AB gibi federatif bir yapının içine girmekte çıkarı olan bir ülke midir? Ayrıca, AB'nin federatif bir bütünlük sağlayıp sağlayamadığı da tartışmalı bir konudur.

Bu noktada, üniterlikle, ulusal bütünlük arasındaki ayrım da analiz biriminin bütünlüğünü bozuyor. Üniterlik, bir yönüyle siyasal sistem üzerinde sosyolojik bir odayışmanın göstergesi iken; demokratik azınlıkların, etnik veya dini azınlıklar karşısındaki gücü ile doğru orantılı bir tartışmanın göstergesi oluyor. Yani, müzakere sürecindeki, Kopenhag Kriterleri ile ilgili tartışmanın aslında farklı devlet ve toplum ilişkileri algılamalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Oysa tartışma belli bir grubun kendine atfettiği kimlik üzerinden tartışıldığında, analiz çerçevesini belirlemenin zorluklarından öteye, belirsiz bir konuyu, belirsiz bir düzlemde tartışmanın getirdiği zorluklarla karşılaşılıyor. İşte, en azından bu nedenle bile, kimliğin altıyla üstü arasında demokratik açıdan pek fark yoktur. Üniterlik, siyasal sistemin üzerindeki odayışmanın göstergesidir. Bir başka deyişle, siyasal sistemin anayasal açıdan varlık ve değer dağıtımında yaşanan zorluklara cevap verme kapasitesiyle güç kazanır. AB, bunu daha federatif bir biçimde yapan bir üniter yapıdır. Bunu yaparken üyesi olan ulus-devletleri, ekonomik ve siyasal ortak pazarın cazibesine endekslemiştir. Oysa siyasal endişelerle, ekonomik endişeler hem küçük hem büyük ölçekte her zaman üst üste oturmaz. Bu da müzakere sürecinin zorla yürümesinden öteye, Türkiye, sanki AB üyesi olan ülkelerin devletlerinden çok daha farklıymış gibi aslında yanlış olan algılamalara neden olur. Oysa Türkiye, "devlet" açısından ki devletlerin yaklaşımının esas alındığı müzakere sürecinde, diğer üye ülkelerden pek de farklı değil. Bunun en temel göstergesi, Türkiye'nin AB hariç Avrupa siyasal ve ekonomik mimarisi içinde yer alan diğer tüm örgütlere üye olmasıdır. Yani, tüm bu örgütlenmelerde yer almayı becerebilen bir ülkenin, sadece

AB’de yer alamamasını açıklamanın zorlaştığı ve bunun cevabının hem AB hem diğer uluslararası aktörler tarafından sağlıklı bir biçimde verilemediği bir süreç yaşanıyor.

Aslında, bu durum, Faruk Sönmezoğlu’nun, analiz düzeyi sorununu ele alırken benimsediği üç düzeyin yanında her bir düzeyin aynı zamanda analiz birimi olarak kullanılabileceğine dair tespitine uygun düşüyor. (Sönmezoğlu, 1989: 85–92) Gerçekten de Arı’nın nihai analizinde belirttiği gibi, analiz birimi sorunu, bir bakıma değerler dizisi sorunudur. AB’yi ve Türkiye’yi yekpare bir biçimde ele alanların yaklaşımı devlet merkezli olacağı için, analiz düzeyini “devlet-devlet” şeklinde formüle etmeleri normaldir. Bu yaklaşım, bir bakıma incelemeyi yapanın tercihlerini yansıtır. Ancak, “devlet-devlet” düzeyinden ayrılarak, inceleme alt gruplara veya bürokrasiye doğru yönlendirildiğinde sorunlarla karşılaşılır. Çünkü ne AB içindeki gruplar, ne de Türkiye içindeki gruplar, bu düzeyde analiz edilir. Bu analizi yapmak için bambaşka değişkenlere ihtiyaç duyulur ve devletten kopuk bir alt grup olamayacağı gibi, alt gruplardan kopuk bir devlet olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, TOBB, TÜSİAD gibi kuruluşlardan kopuk bir AB müzakere süreci analizi, bazı analiz birimlerini yok saydığını önceden belirten bir varsayım ortaya koymalıdır. Tabii, bunun tam tersi de bu tür baskı grupları için geçerli olmakta, bu grupların karşılaştırılması çerçevesinde kalacak bir incelemenin de devleti hesaba katmadığını belirten bir yaklaşım içinde olduğunun açıklanması zorunludur. Bunun tersine varsayımlar benimseyen incelemelerin Türk kamuoyu hakkında ne kadar yanlış algılamalara sevk ettiğini söylemek mümkündür.

Bunlara ek olarak, analiz birimleri içinde henüz karar verilemeyecek unsurların bulunması sorunlar yaratır. Yeni uluslararası siyasal sistem, uluslararası ekonomik sistemden önemli ölçüde etkileniyor. Yapısalcı bir analiz çerçevesi ortaya koymak iddiası taşıyorsa, siyasal sistemlerin böylesine derin varlık ve değer dağıtma sorunu yaşadığı bir dönemde alt gruplar ve küresel sistem hakkında karar verebilmek veya ampirik bulgularla değerlendirmek için henüz çok erken olduğu belirtilmelidir. Bundan dolayı, analiz birimlerinin kendi içlerinde, müzakere sürecini tam anlamıyla analiz edemeyecek davranış belirsizlikleri mevcuttur. Örneğin, TÜSİAD bir gün devlete, ertesi gün piyasaya sahip çıkmak zorunda kalıyor. Piyasa koşullarının iyileştirilmesi açısından, liberal ekonomik hedeflere sahip AKP iktidarının yanında yer alırken; hukuk devletine sahip çıkmak adına bir üniversite rektörünün tutuklanması sırasında yaşanan insan hakları ihlallerinde AKP hükümetine karşı tavır alıyor. Analiz birimlerinin analiz çerçevesini oluşturması açısından, özellikle alt grupların ve küresel sistemin belirsiz olduklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle, aşağıdaki analiz, müzakere sürecini çok taraflı olarak değerlendirmenin, daha az metodolojik sorunlara yol açacağı savıyla yapılmıştır.

4. ÇOK TARAFLI MÜZAKERE ORTAMININ ETKİLERİ

Çok taraflı müzakereleri karmaşıklaştıran en önemli unsur, analiz düzeyine ilişkin değişkenlerin sayısının çok olmasıdır. Sayının çok olması, aynı zamanda, müzakerelerin çıktılarını üzerinde de etkin bir rol oynar ve tarafların her biri çıktı üzerinde farklı algılamalar yaparlar. Örneğin, Türkiye AB'ye üye olma aşamasına geldiğinde, her bir üye ülke tarafından farklı olarak algılanacağını söylemek mümkündür. Bugün, nasıl Polonya'nın üyeliği ile "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi"nin üyeliği, Türkiye tarafından farklı bir şekilde algılanıyorsa; Türkiye üye olduğunda da algılamalar farklı olacaktır. Algılamalardaki bu farklılıkların temel nedeni, tarafların müzakerelerdeki "aktör" veya "taraf" sorusuna farklı yaklaşımlarından kaynaklanır.

Müzakerelerde, aktörlerin "taraf" tanımı önemlidir. Taraf tanımına geniş bir perspektiften yaklaşanlar, tarafları ulus-devletlerden ayrı tutarak, örgütlere ve hatta çatışmanın içindeki gruplara kadar genişletirler. (Rubin, Pruitt ve Kim, 1994: 257) Bu tanımlamanın, küreselleşen bir dünya ortamına yakın durduğunu söyleyebiliriz ve işlemselleştirme açısından kolaylıklar sağlar. Ancak, her örgütün veya aktörün sürece yönelik etkilerinin değişik olduğu müzakere ortamlarında, kurumların kritik bir rol oynama olasılığına karşı dar tanımlar ışığında analiz yapmak gerekebilir.

Tarafların dar tanımı iki özellik gösterir. Birincisi, tarafın karar alabilme kapasitesidir. İkincisi, aldığı kararların üzerinden iletişim kurabilmesidir. Biz, bunlara karar vericinin koalisyonlar kurabilme kapasitesini de ekleyebiliriz. Gerçekten de, örneğin Avrupa Komisyonu, AB içinde karar alabilmenin ötesinde, bir de AB'yi diğer uluslararası platformlarda temsil kabiliyeti taşımasından dolayı, koalisyonlar oluşturabilme kapasitesine sahip bir AB kurumu olarak öne çıkıyor. Ayrıca, aday ülkenin lehine pozisyonlar alabilmesinden dolayı da, sorunu üstlenen ve müzakerelerin çıktısı üzerinde üstünlük kurabilen bir kurum olma özelliğine sahiptir. Buradaki kavramsallaştırmaları belirsizlikten kurtaran esas unsur, tarafların müzakere ortamında hangi sınırlar içinde davrandıklarının belirlenmesidir.

Tarafların sınırlarını, öncelikle müzakerelerde aldıkları roller belirler. Örneğin, aday ülke tam üye olmak isterken, AB aday ülkenin kendi koşullarına uyum sağlayıp sağlayamadığına bakar. Üçüncü taraflar ise, müzakerelerin çıktısına göre pozisyon alacağından, süreci hem aday ülke hem de AB açısından yönlendirmeye çalışır. Örneğin Türkiye, büyümekte olan ekonomisi ile küresel rekabette ABD'nin gerisine düşen AB ile müzakere yapacaktır. Yani, bir tarafta büyüyen bir ekonomi (Türkiye), diğer tarafta küçülen bir ekonomiden (AB) söz ediyoruz. AB'nin Türkiye'den daha iyi bir ekonomisi olması bu konuda pek önemli değildir. Bu noktadan itibaren, küresel eğilimlerin tehdit algılaması ürettiği bir müzakere ortamı söz konusudur.

İşte, üçüncü tarafların müzakerelere müdahil bir avukat gibi karışmalarının temel nedeni burada belirginleşir. Örneğin, ABD Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen bir pozisyon alıyor. Ancak, bunu kendi çıkarlarıyla örtüşen bir zaman ve mekân aralığında yapıyor. Bu açıdan, "Türkiye'nin AB üyeliği ABD tarafından destekleniyor" söylemi, bir yere kadar haklıdır. Ancak, Türkiye'nin diğer yandan da bir Ortadoğu ülkesi olduğu hatırlanırsa, ABD'nin üçüncü taraf olarak inisiyatifi elinde tutmak istemesi daha da anlaşılır bir hale gelir.

Tarafların sınırlarını belirleyen diğer bir değişken, müzakerelerin karmaşıklık derecesidir. Bu derece, "en az"dan, "en çok"a doğru değişir. Müzakereler, sadece AB ile Türkiye arasında olsaydı, karmaşıklık derecesi az olacaktı. Ancak, üçüncü tarafların bulunması, müzakereleri daha fazla karmaşıklığa itiyor. Bu karmaşıklık, müzakereleri daha geniş bir perspektifin içine yerleştirmemiz gerektiğine işaret ediyor.

Uluslararası müzakereler, bir bakıma bu karmaşıklıkları yönetme (managing complexity) platformu olarak karşımıza çıkıyor. Soğuk Savaş boyunca bu karmaşıklıkları yönetmenin platformu Birleşmiş Milletlerdi. Birleşmiş Milletler, artık bu tür bir platform olmaktan çıkıyor ve onun bir parçası haline geliyor. Uluslararası topluluk, bu tür bir genel platform yerine, kendi aralarında müzakere yapmayı ve kendi eliyle Soğuk Savaş sonrası oluşturduğu her bir kurumu platform olarak kullanmaya başladı. Bu platform bazen NATO, bazen OECD olabildiği gibi, Ortaasya ve Uzakdoğu'ya doğru oluşan jeopolitik kaymalar nedeniyle, bazen İslam Konferansı Örgütü bazen de ASEAN gibi örgütlenmeler olabiliyor. Bir başka deyişle, karmaşıklığı yönetmenin küresel bir düzleme, karşılıklı bağımlılığı arttırarak yayıldığı kendine özgü alanlar gelişiyor.

AB ile müzakerelerin karmaşıklaşmasının konuya getirdiği bir başka boyut, bu kadar geniş bir düzlemde yapılacak müzakerelerin içinde oluşan koalisyonların ve hatta ittifakların nasıl belirleneceğidir. Bu konuda iki değişken ön plana çıkıyor. Birincisi, koalisyonun dengesi, yani istikrarıdır. Özellikle, 11 Eylül saldırılarından sonra oluşan koalisyonların istikrarlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Afganistan'a ve Irak'a yapılan müdahaleler öncesinde yapılan kriz müzakereleri buna işaret ediyor. İkincisi, katılan devletlerin koalisyonlara yönelik yaklaşımlarıdır. 11 Eylül saldırılarından sonra oluşan koalisyonlar, biraz da zaman baskısı altında oldukları için, uluslararası ilişkilerdeki güç yaklaşımlarına eğilimli bir anlayışla kurulmuştur. Bu anlayışın egemen olmasında, her ne kadar ABD'nin "benden taraf olanlar ve olmayanlar" yaklaşımı etkin olmuş olsa da, istikrarın ancak askeri güçle sağlanabileceğine dair tarihsici eğilimlerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Tarihsici şekilde nitelendirmemizin temel nedeni, geleceğin belirsizliğini tarihsel birikimlerle kapatma anlayışının egemen olmasıdır. İlginç olan, bu üstünü örtme eğilimlerinin, bizzat devletler tarafından geleceğin mutlaka geçmişten farklı olacağı

tezi çerçevesinde yapılmasıdır. Yani, günümüzün çatışmaları, toplumlarını suiistimal etmek pahasına da olsa, devletlerarası çatışmalardır. Örneğin Hamas'ın son yapılan Filistin Parlamentosu seçimlerini kazanması. Hamas, El-Fetih gibi yakın geçmişin teröre başvuran bir direniş örgütüdür. Parlamento seçimlerini kazandı. O halde, ya Hamas'a hala "terörist bir örgüttür" demek yanlış, ya da "Hamas, artık bir direniş örgütüdür" denilmelidir. Tabii, daha ilginç olan, yolsuzluk batağındaki El-Fetih'in de Hamas'a direniş örgütü gözüyle bakmasıdır. Bu tespitlerin sonucunda, "Terörist Hamas Örgütünün içinden çıkan bir Başbakan" ile "Türkiye Cumhuriyetinin Başbakanı'nı" müzakere halinde görmek pek de şaşırtıcı olmayabilir. Bu eğilimi, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın, Dünya Ekonomik Forumu toplantılarına katılmak üzere bulunduğu Davos/İsviçre'den verdiği beyanatta, "Hamas'a fırsat verilmeli" sözleriyle anlıyoruz. (Cumhuriyet, 28 Ocak 2006) Bu tezatlığın müzakere süreçlerine olan yansımaları ise "güvensizlik" şeklinde ortaya çıkıyor. Güvensizliği bir ölçüde gidermenin çok daha farklı yolları olmasına rağmen, bu yollar tercih edilmiyor. Krizlerin etkilerinin yarattığı zaman kısıtlamalarını en aza indirmenin en kolay yolu olarak, "güç kullanmanın dayanılmaz hafifliğini," cazibe merkezi haline geliyor.

Güvensizliğin en yüksek düzeyde olduğu müzakerelerin Türkiye ile AB arasında geçeceğini söyleyebiliriz. Gerçekten, "bizi bölecekler" sloganlarının seslendirildiği bir ülkenin, bu kadar kapsamlı dönüşümler sağlayacak müzakereler yapması zordur. AB'ye tam üye olarak katılımın, Türkiye'de sektörel kayıplara yol açacağı açıktır. Önemli olan, sektörel kayıpların birikmiş anlamda zarara yol açıp açmayacağıdır. "Türkiye" için salt ulusal çıkarlar adına fikir öne sürenlerin, Türkiye'nin üyeliğinin yararına olup olmayacağı konusunda kesin hükümlere varamamasının yarattığı psikolojik ortamın olumsuzluklarının giderilmesidir. Aslında, bugüne kadar yürütülen müzakerelerden Türkiye'nin kaybı olmamıştır. Ancak, kamuoyundaki kanaat önderlerinin geleceğe yönelik çıkarsamalarındaki olumsuzluklar, sadece Türkiye'yi değil, AB'yi de endişeye sürüklemektedir.

Bunun en belirgin göstergesi, 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesinin, Müzakereleri Yürütme İlkeleri ile ilgili maddelerinde, "Birliğin Türkiye'yi absorbe etme kapasitesi" ile ortaya konulan anlayıştır. (General EU Position, 2005: 5) AB, absorbe etmenin ön koşulunu, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum sağlayıp sağlayamamasına bağlıyor. Yani, müzakerelerin yürütülmesindeki gözlemcilik görevini Kopenhag Kriterlerine bırakıyor. Örneğin, çevre veya tarım ile ilgili müzakereler devam ederken, Kopenhag Kriterlerine aykırı bir gözlemlerde bulunulursa, bu olumsuzluğu, müzakerelerin kesilip kesilmemesinde bir ölçüt olarak benimsiyor. Bunu da, hükümetlerarası bir sorun halinde ortaya koyuyor. Bir başka deyişle, müzakerelerde çıkarların, gücün ve güvenliğin ne düzeyde rol oynayacağını, AB ve Türkiye'deki hükümetlerin meşruiyet kaynaklarıyla sınırlı tutuyor. Örneğin, AB müktesebatının farklılaştırma gücüne hiç atıfta bulunmuyor. İlk bakışta, küresel

dengelesizliklerin bu kadar arttığı bir dönemde, müktesebatın dönüştürücü gücüne, AB de güvenmiyor gibi bir tespitte bulunulabilir. Bu tespit, AB'nin de kendisine güvensizliği olarak ortaya konulabilir. Bu çok doğaldır. Avrupa Anayasası, Fransa gibi AB'nin kurucu ülkesi tarafından bile yapılan referandum sonucu kabul edilmedi. Ancak, Türkiye gibi bir ülkenin tam üyeliğe kabulünün koşulları yazılı bir belgeye değil de, kamuoyuna bırakılırsa daha başından belirsizliği kabullenmek anlamına gelir. Bu açıdan yaklaşıldığında, Ülgen'in de ifade ettiği gibi, hem AB'nin hem de Türkiye'nin kamuoyunu kazanmak zorunludur. (Ülgen, 2005: 107–142) Aslında, bu durum da müzakerelerin çok taraflı yürütülmesinin göstergelerinden biridir. Kamuoyunun kimlerden oluştuğunun bile belirsiz olduğu bir ortamda, AB'ye katılımın sadece devlete yüklenmesi veya sadece halkın sırtına yüklenmesi söz konusu değildir. Hatta sorumluluğu kimlerin ne oranda paylaşacağı bile bir soru olarak önümüzde duruyor.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

AB'nin katılım müzakereleri genel olarak üç düzeyde yapılıyor. Müzakerelerin yapılaş şekli, hem AB'nin hem de aday ülke'nin çıkarlarını ortaya koyabileceği bir platform şeklinde düzenlenmiş. Sorunlar, müzakerelerin yapılaş şekline değil, müzakere sürecinin önündeki aktörlerin sayılarının gittikçe artış göstermesinden kaynaklanıyor. Bu nedenle, tutum kâğıtlarının hazırlanmasında geleceğe yönelik bir aktör profili çıkarılmasına gereksinim olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin adaylığına ilişkin kilit tarihlere bakıldığında, hem Türkiye için hem de AB için isteksiz bir kabullenme görünümü veriyor. Bir başka deyişle, uluslararası koşulların daha fazla ağır bastığı bir karar olarak görünüyor. Bu tür bir müzakere sürecinin aktörleri sadece 25 üye ülke ve aday ülke ile sınırlı kalmıyor. Buna ek olarak, 25 üye ülke ile de konular arasında ilişki kurmaktan kaynaklanan bir karmaşıklık yaşanıyor. Bu tür bir müzakere sürecinin diğer bir olumsuz tarafı da, konular arasında ilişki kurmakla tetiklenen müzakerelerin, sadece uzamla kalmaması, aynı zamanda müktesebata yapılacak eklemeler neticesinde uyum zorluklarının yaşanmasıdır. Bunlardan dolayı, müzakere yönteminin de müzakere edilmesine ihtiyaç olduğu gözleniyor.

Müzakere süreci çok taraflı olarak değerlendirilmelidir. Özellikle alt grupların ve küresel sistemin belirsizliklerine açık bir müzakere süreci yaşanacaktır. Çok taraflılık, üye ülkelerle işbirliğine itici isteklendirme yaratsa da, aktörlerin çokluğu nedeniyle müzakereleri kesintiye uğratma olasılığını arttırmaktadır. Bunun en temel göstergesi analiz düzeyine ilişkin değişkenlerin sayısının çok fazla olmasıdır. Hatta analiz düzeyinin bir de algılamalar için inşa edilmesi ve bir algılama haritası

çıkarmanın sayısız yararları var. Devletler bu açığı, aralarında yapacakları örtük veya açık anlaşmalarla kapatırlar denilebilir. Ancak, bunu dönüp ülkelerine, hem de iletişimin bu kadar arttığı ve medyada da en az Dışişleri Bakanlığı uzmanları kadar ciddi ve güvenilir haber anlayışına sahip gazeteci varken, kamuoyunu yanına çekmenin çok daha zor olacağı koşullarla karşılaşılabılır. Bu açıdan, tarafları her biri için geniş bir tanıma oturtmanın yararları hissediliyor.

Tarafları geniş tanımın içine aldığımızda karşılaşılan ilk unsur, karar alabilme kapasiteleridir. Herhangi bir alt grubun veya küresel bir aktörün müzakereleri akamete uğratma kapasitesi vardır. Örneğin BM’de veto yetkisine sahip hangi büyük güç olursa olsun, müzakerelerin içinde taraftır. Buna en temel örnek, yaklaştığı hissedilen bir kemikleşmiş çatışma ürünü İran’a müdahale krizidir. İran, Türkiye’nin hiçbir şeyi olmasa komşusudur. İran, Türkiye için, komşudan öteye bir devlettir. Çapı ne olursa olsun, İran’a yapılacak her müdahale Türkiye’nin teğetinden değil, tam da etki yarıçapı çizgisinden geçer. Bu durum alt gruplar açısından, Irak’taki Şii çoğunluğu etkiler. Irak’ta federatif ama bölünmeden sağlanacak bir istikrarın açıklığını çeken Türkiye için Irak ayrı bir diplomatik mesai alanı haline gelir. Türkiye, bu koalisyonların yarattığı hassas dengeler üzerinden siyaset üretirken, müzakerelerin etkilenmemesi olanaksızdır. Bu veya başka senaryolardan kaçınmanın olanağı yoktur. Asıl olan nasıl yaşanılacağıdır. Bunu belirleyen unsur, Türkiye’nin kırmızı çizgiler yerine pazarlık payları belirleme kapasitesidir. Ortadoğu’da eline bomba alanın ortalığı kan gölüne çevirdiği bir alanda, tehditle diplomatik sonuç almanın zorlaştığını söyleyebiliriz. Bir başka deyişle, Ortadoğu’da, konusal ilişki kurulabilen alanlarda tehdidin etkisi son derece azdır. Tehdit ettiğiniz her aktör tehdidi başka bir aktörü de etkileyecek şekilde dağıtmaktadır. Kuvvet yoğunlaşması sağlanılmadığı için de tehdidin etkisi son derece az olmaktadır. Bu nedenle, taktik müzakere pozisyonları yerine, stratejik müzakere pozisyonları almanın sayısız yararı var.

Bu açıdan, Türkiye’nin elindeki nadir kozlardan birisi, büyüyen bir ekonomi olmasıdır. Bir başka deyişle, AB’nin küçülen bir ekonomi olmasıdır. Bu kozu müzakerelerin yöntemini değiştirmek yönünde kullanmak düşünülebilir bir yöntemdir. Yani, Türkiye’nin vakit geçirilmeden tam üye olmasını sağlayacak bir müzakere yöntemi üzerinde çalışmanın yararı vardır. Bu konuda rehber zihniyetin, müzakere sürecinde halen sözünü ettiğimiz karmaşıklıklardan mümkün olduğunca kurtulacak olması istenilir. Yani, müzakereler başlamadan önce, asıl müzakere edilmesi gereken, müzakerelerin nasıl yapılacağıdır. Bu girişim, hem Türkiye’deki salt ulusal çıkarlara odaklanan algılamaları giderecek, hem de AB’nin Türkiye’den isteyeceği öne sürülen ödünlere açıklık kazandıracaktır. Bunu da bir an evvel yapmakta yarar var. Çünkü Alain France’ın söylediği gibi, “Geç kalan her zaman haksız çıkar.”

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar. (2002). **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. İstanbul: Alfa Yayınları.

Cumhuriyet, 28 Ocak 2006, “**Erdoğan: Fırsat Verilmeli**”, Cumartesi, **Ankara Cumhuriyet Bürosu**, s.11

Enlargement Strategy Paper. (2005). **Communication from the Commission**. Brussels: Commission of the European Communities, 9 November, COM(2005) 561

General EU Position. (2005). **Accession Negotiations with Turkey: General EU Position**. Council of the European Union, Brussels, 3 October 2005, 12823/5, LIMITE, ELARG 64, ss. 5–14

Rubin, J. Z. Pruitt, D. G. Ve Kim, S. H. (1994). **Social Conflict: Escalation, Stalemate and Settlement**, 2nd ed. New York, NY: McGraw-Hill

Sönmezoğlu, Faruk. (1989). **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ülgen, Sinan. (2005). **AB ile Müzakerelerin El Kitabı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Waltz, Kenneth N. (1992). “Realist Thought and Neorealist Theory”. **The Evolution of Theory in International Relations**. Ed. Robert Rorhstein. South Carolina: University of South Carolina, ss. 21–37